

หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาอาชีพ
หมวดศิลปะและหัตถกรรม

ช่างเครื่องถมเงินทอง

DCID LIBRARY

0000007948

ที่ ๗๕๖ ม.๑๖
ร. ๕๔๖ ๗
๑๑

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๒๗

จำนวน ๒,๘๕๐ เล่ม

หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาอาชีพ หมวดศิลปะและหัตถกรรม

ช่างเครื่องถมเงินทอง

(ศท.ท ๐๙๒)

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

เลขที่ บัญ 5346 2.5
เลขที่ .....
วันที่ 2 มี. 28

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการและสำนักงานศึกษาธิการเขต ๓ ได้ร่วมกันจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม
วิชาอาชีพ หมวดศิลปปะและหัตถกรรม ช่างเครื่องถมเงินทอง ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ขึ้น
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

(นายบรรจง ชูสกุลชาติ)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

วันที่.....	๒๖ ๗๗ ๒๕๔๔
เลขทะเบียน.....	๑๗๖๗ ๑๗
เลขเรียกหนังสือ.....	๗๒๒ ม.๑๖

ด. ๕๔๖๗

คำนำ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาอาชีพ หมวดศิลปะและหัตถกรรม ช่วงเครื่องเงินทอง ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ กรมวิชาการและสำนักงานศึกษาธิการเขต ๓ ได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน สำหรับรายวิชา ศษ.๓ ๑๕๒ ตามหนังสือรายวิชาอาชีพ (เพิ่มเติม) ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยมอบหมายให้ครู อาจารย์ ศักยานิเทศก์ และผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้กร่างต้นฉบับ และกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการเรียนวิชาอาชีพ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ขึ้น ทำหน้าที่ตรวจสอบพิจารณาให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับ และกรมวิชาการได้แต่งตั้งคณะทำงานดำเนินการแก้ไขตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ ฯ เพื่อให้หนังสือดังกล่าวมีประสิทธิภาพใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ผลดีตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือจะเป็นประโยชน์แก่ครู นักเรียน และผู้สนใจได้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณสำนักงานศึกษาธิการเขต ครู อาจารย์ ศักยานิเทศก์ คณะกรรมการตรวจสอบการเรียน และคณะทำงานที่มีส่วนช่วยให้หนังสือสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายกมล สูดประเสริฐ)

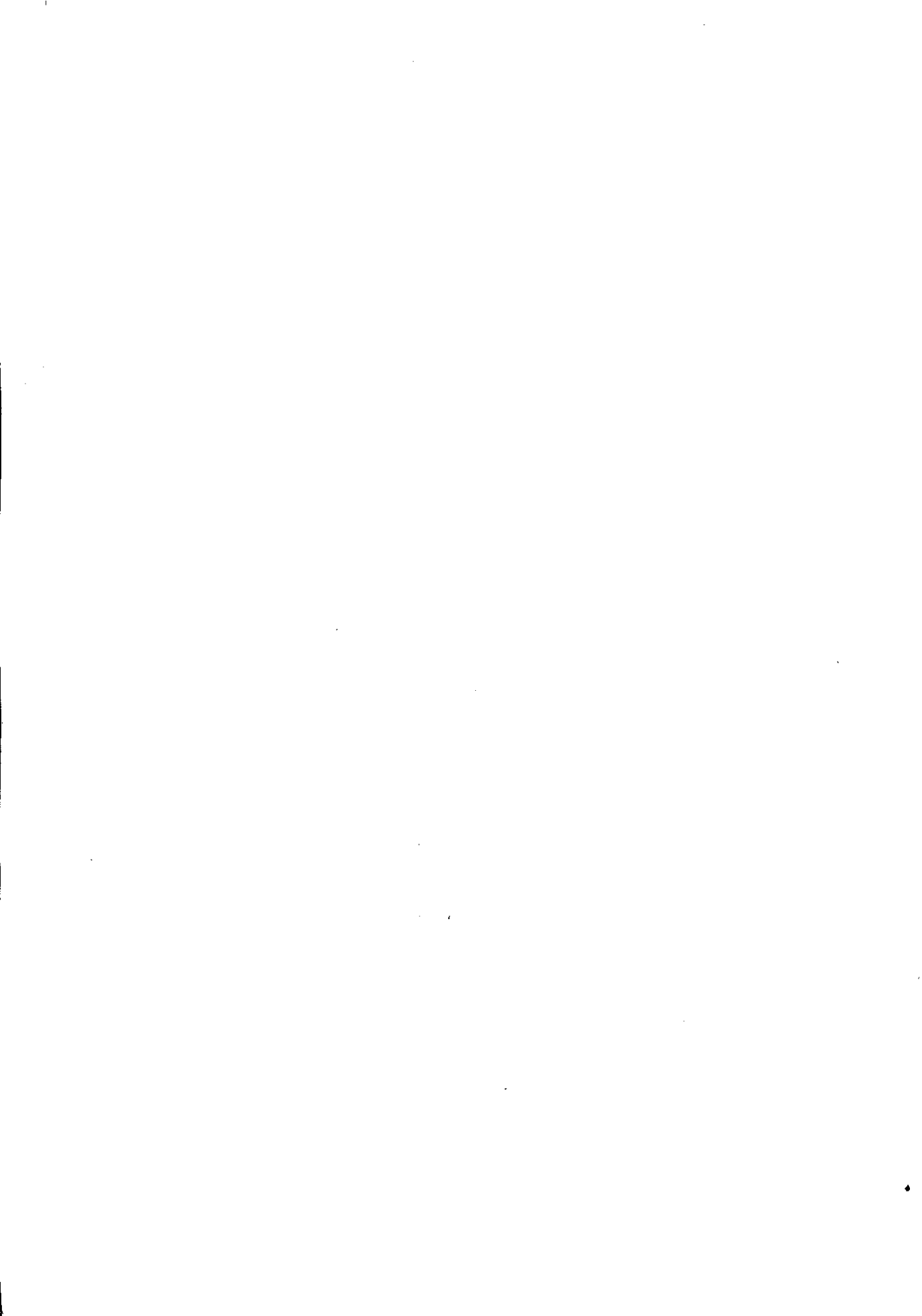
รองอธิบดี รักษาราชการแทน

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

สารบัญ

	หน้า
เครื่องถบในประเทศไทย	๑
เครื่องถบคืออะไร	๓
ภูมิศาสตร์อาชีพ	๔
วัตถุประสงค์เครื่องมือเครื่องใช้	๖
กรรมวิธีการผลิต	๖
การคิดต้นทุนกำไร	๘
เอกสารอ้างอิง	๕

เครื่องถมในประเทศไทย

ประเทศไทยจะคิดกรรมวิธีทำเครื่องถมขึ้นเอง หรือคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมาแต่โบราณใน “กฎมณเฑียรบาล”^๑ ซึ่งตราขึ้นครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีแห่งหนึ่งกล่าวว่า “ขุนนางศักดิ์นิหา ๑๐๐๐๐ กินเมือง กินเจียกเงินถม ยายาจารย์ทองคำถม” จึงทำให้คิดว่าเครื่องถมคั้นเป็นของไทย เราคิดทำได้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๑๑—๒๐๓๑ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙—๒๒๓๑) ก็มีหลักฐานยืนยันว่า ได้โปรดรับสั่งให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จัดหาช่างถมชาวนครศรีธรรมราชที่มีฝีมือ เข้าทำเครื่องถมส่งไปบรรณาการแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งประเทศฝรั่งเศส เป็นเครื่องถมลายคำลายอรหันต์ ซึ่งปรากฏในจดหมายเหตุของฝรั่งเศสว่า เจ้าพระยาวิชาเยนทร์เป็นผู้ออกแบบ และในรัชกาลนี้ได้ส่งทูตานุทูตสยามไปถวายบรรณาการ คือกงขนถม ฝีมือช่างชาวนครพร้อมด้วยพระราชสาสน์ต่อไป ณ กรุงโรม และในการเข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน์ ราชทูตเชิญพานแว่นฟ้าทองคำรับราชสาสน์ ราชสาสน์ม้วนบรรจงไว้ใ้ในผอบทองคำ ลงยาราชาชาติอย่างใหญ่ลงผอบนั้น ตั้งอยู่ในหีบถมตะทอง ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าทองคำ อุปทูตเชิญเครื่องมงคลราชบรรณาการ ตรีทูตเชิญของถวาย (ของ) เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ มีถุงเข็มขาบพื้นเสียวหุ้ม ๑ ถุง ตั้งอยู่บนพานถมตะทองสำหรับถวายไป”^๒ เมื่อท่านโกศปาณ ผู้เป็นราชทูต ไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น บาทหลวง เคอวิเช บันทึกไว้ว่า “ที่โรงเรียนช่างทองนั้น ท่านราชทูตก็เข้าไปดูบ้างเหมือนกัน แต่ดูอยู่ไม่นาน เพราะการช่างทองท่านเข้าใจดีขึ้นมาแต่กรุงสยามเสียแล้ว”^๓ สิ่งที่น่าคิดคือว่า ก่อแค้นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไปถึงสมัยอาณาจักรสุโขทัย เรามีเครื่องถมแล้วหรือไม่ ข้อนี้มีความคิดเห็นและเหตุผลต่าง ๆ กัน

ไทยได้รับศิลปะหัตถกรรมเครื่องถมจากโปรตุเกส

ความเห็นอีกอันหนึ่งว่า วิชาเครื่องถมมาจากโปรตุเกส คือพระเจ้ามาตุเอลแห่งกรุงโปรตุเกส แ่่งทูตเข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๐๖๑ ได้อนุญาตให้ชาวโปรตุเกสเป็นชาติแรก เข้ามาทำการค้าขายในเมืองไทย ๔ เมือง คือ กรุงศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช ปัตตานี และมะริด ที่นครศรีธรรมราชเชื่อกันว่าชาวโปรตุเกส ได้ถ่ายทอดวิชาเครื่องถมให้ชาวนครศรีธรรมราชและได้แพร่เข้ากรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

๑. กฎมณเฑียรบาลหลวง

๒. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๔ เรื่องจดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. ๒๑๙๙—๒๒๓๐

๓. โกศปาณไปฝรั่งเศส ถวายหอสมุดแห่งชาติ

ไทยได้รับศิลปะหัตถกรรมเครื่องถมมาจากอินเดีย

ความเห็นอีกประการหนึ่งว่า เครื่องถมได้รับมาจากอินเดีย เพราะอินเดียเป็นแหล่งเกิดของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของเรา ชาวอินเดียได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่หลายที่ด้วยกัน เช่น ยะโฮร์ เปรัก นครศรีธรรมราช และได้ถ่ายทอดให้ชาวนคร สมเด็จพระนารายณ์ศรีนครินทรวังศ์ ทรงมีความเห็นว่าเมื่อชาวนครศรีธรรมราชได้รับความรู้เรื่องเครื่องถมจากชาวอินเดียแล้ว วิชาเครื่องถมได้แพร่หลายสู่กรุงศรีอยุธยา

ข้อยุติ

ศาสตราจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ยืนยันว่า ยากมนี้ไทยมิได้รับต้นตำรับมาจากประเทศใด ๆ เลย เกิดขึ้นในประเทศไทยโดยแท้ ซึ่งเชื่อแน่ว่าที่เกิดขึ้นในประเทศไทยก็คือที่นครศรีธรรมราชนี้เอง เพราะบรรพบุรุษของไทยเรามีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถในการคิดค้นคว้าทางวิชาการบางอย่างไม่น้อยหน้ากว่าชาติใด ๆ ในโลก เพียงแต่ว่าในปัจจุบันนี้เราริดกั้นน้อยไปหน่อย หรือไม่คิดเอาเลยได้แต่เอาอย่างประเทศอื่น

เป็นที่ทราบกันแล้วว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทำนุบำรุงและส่งเสริมเครื่องถมตลอดมา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถศรีสวรินทิราฯ ก่อนที่เสด็จอภัยลงที่ห้องนั่งเล่นภายในพระราชวังบักกิงแฮม พระนางอลิซาเบธ ได้โปรดจัดของไทย ๆ เช่น จันทน์และพานรองลงยาราชาวดี หีบทองลงยา ตลับยานัตถ์ลงยา ซองบุหรีทองลงยา ฯลฯ มาประดับเพื่อให้ดูเหมือนอยู่ในเมืองไทย ซึ่งของเหล่านั้น ร. ๔ ได้ส่งไปพระราชทานควีนวิกตอเรีย โดยหม่อมราชวงศ์ทัญ เป็นผู้นำไปถวาย พ.ศ. ๒๔๐๐ (ค.ศ. ๑๘๗๕)

เป็นที่เชื่อแน่ว่าวิชาเครื่องถมคงจะเป็นของไทยมากกว่าที่ไทยจะได้รับมาจากต่างชาติ

เครื่องถมในกรุงเทพฯ

เครื่องถมของนครศรีธรรมราชได้กำหนัดน้ำมีชื่อเสียงเรียกกันว่า “ถมนคร” ทำสืบเนื่องกันมาจนในปัจจุบันนี้ ได้แพร่เข้าไปในกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีหมู่บ้านแห่งหนึ่งเรียกชื่อว่า “บ้านพานถม” อยู่หลังวัดปริณายกใกล้สะพานเฉลิมวันชาติ ถนนพระสุเมรุ ชาวบ้านนี้ทำพานถม ชันถมขาย ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทำกันมาตั้งแต่เมื่อใด เพียงแต่มีผู้ที่มีอายุกว่า ๗๐ ปี เกิดณหมู่บ้านนี้เล่าว่า ชาวบ้านนี้อพยพมาจากนครศรีธรรมราชในสมัยรัชกาลที่ ๑ ประกอบอาชีพทางทำพานทำขันเป็นเครื่องถม แต่ฝีมือไม่ดี การทำถมก็ไม่เรียบร้อยนัก มีรูปพรรณที่เรียกว่าตามค อยู่มาก ทุกวันนั้นไม่ได้ทำพานถมหรือขันถมเสียแล้ว

เจ้าพระยาธรรมาภัยกัณฑ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้ฟื้นฟูส่งเสริมขึ้นใหม่ในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้เปิดแผนกช่างถมขึ้น (ทองและแผ่นก) ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทาน

นามว่า “โรงเรียนเพาะช่าง” โดยพระยาเพชรปราวณี เจ้ากรมอำเภอกะทรวงนครบาล ได้จัดหาตำรา “ฉนวนคร” มาให้ และได้ปรับปรุงสำเร็จด้วยดีจนมีชื่อเรียกว่า “ฉนวนจุฑาธุช” เพราะใช้เคมีทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย มีสีค่าเปรียบไม่มีรอย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ ก็ระงับไปไม่ปรากฏสาเหตุ สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะมีโรงเรียนช่างถมอยู่ที่นครศรีธรรมราชแล้วก็มีได้ และได้มาเปิดสอนใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้เองที่วิทยาลัยเพาะช่าง (โรงเรียนเพาะช่างเดิม)

โรงเรียนช่างถมนครศรีธรรมราช

ผู้ให้กำเนิดโรงเรียนช่างถมนี้คือ พระภิกษุชวณครชื้อ พระรัตนธัมม์ตรีศรีธรรมราชา (ม่วงรัตนธวัชโร เปரியม) สถิตย์ ณ วัดท่าโพธิ์ ชาวนครเรียกว่า “เจ้าคุณวัดท่าโพธิ์” ได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ท่านได้พยายามอย่างที่สุด ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาช่างถมนอกเหนือจากวิชาสามัญชั้นในวัดท่าโพธิ์ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ และได้จ่ายเงินเนติภักดีที่ท่านได้รับพระราชทานจ่ายเป็นเงินเดือนครู กิจการของโรงเรียนนี้ได้ดำเนินมาหลายปี จนในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการได้รับโอนเป็นโรงเรียนของรัฐ

ปัจจุบันโรงเรียนนี้ได้เติบโตเป็นโรงเรียนช่างโลหะรูปพรรณ เป็นโรงเรียนเดี่ยวเท่านั้นที่สอนวิชาช่างถม ทำเครื่องถมศิลปะหัตถกรรมประจำชาติไทย เป็นผู้สร้างเกียรติและศักดิ์ศรีแก่ชาวนครศรีธรรมราช และเปลี่ยนชื่อเป็น “วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราชวิทยาเขต ๓” รับจากผู้สำเร็จ ม. ๓ ทั้งชายหญิง.

เครื่องถมคืออะไร

“คำว่า “เครื่องถมนี้” ราชบัณฑิตให้คำนิยามโดยเริ่มที่คำ “ถม”^๑ เป็นเบื้องต้นและจบลงท้ายด้วยคำ “เครื่องถม” ท่านว่าพยางค์ “ถม” คือวิธีทำภาชนะโดยลงยาตะกั่วทับ หรือถมลอยเป็นลวดลายต่าง ๆ เรียกภาชนะชนิดนี้ว่า “เครื่องถม” คำนิยามนี้ยังทำให้เราไม่ทราบกันชัดเจนว่าเครื่องถมคืออะไรแน่

เพื่อให้รู้จักและเข้าใจเรื่องเครื่องถมดีขึ้น และรู้จักว่าเครื่องถมคืออะไร จะขอยกและยึดมาตรฐานเครื่องเงินของไทย ตามประกาศของกระทรวงพาณิชย์^๒ อันเกิดขึ้นเพราะการเร่งเร้าและร่วมมือของสมาคมเครื่องถมและเครื่องเงินไทย หลังจากคุณภาพของเครื่องถมได้ตกต่ำอย่างหน้าใจหายมาแล้ว

ตามประกาศดังกล่าวท่านให้คำนิยามไว้ดังต่อไปนี้

๑. เครื่องเงินไทย หมายความว่า เครื่องเงินที่เป็นเครื่องรูปพรรณ เครื่องถม และเครื่องลงยาที่ทำในประเทศไทย

๑. พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

๒. ประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่องมาตรฐานเครื่องเงินไทย ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๐๕

๒. เครื่องรูปพรรณ หมายความว่า วัตถุที่ทำหรือประกอบขึ้นโดยโลหะเงินที่ไม่ใช่เครื่องถมหรือเครื่องลงยาสี
๓. เครื่องถม หมายความว่า วัตถุที่ทำหรือประกอบขึ้นด้วยโลหะเงินและลงยาถม
๔. เครื่องลงยาสี หมายความว่า วัตถุที่ทำหรือประกอบด้วยโลหะเงินและลงยาสี
๕. ยาทม หมายความว่า สารเคมีที่มีโลหะเงินเป็นส่วนผสมไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘ ของน้ำหนัก

ตามที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า เครื่องถม ก็คือเครื่องเงินไทยชนิดหนึ่ง ที่ต้องทำด้วยโลหะเงินมาตรฐาน คือ มีโลหะอื่นเจือปนได้ไม่เกินร้อยละ ๗.๕ ของน้ำหนัก

ภูมิศาสตร์อาชีพ

ปัจจุบันนี้ถ้าเรามองในสภาพสังคมปัจจุบันแล้ว วิชาศิลปะหัตถกรรมซึ่งนักวิชาการได้เน้นให้เห็นความสำคัญ ถึงกับต้องเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ๒๕๒๑ ความสำคัญในด้านการงานอาชีพมาเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับแล้วนั้น และกรมวิชาการได้มอบให้แต่ละเขตการศึกษาทั่วประเทศเป็นผู้เขียนหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น ทางเขตจึงได้จัดหาคณะกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการ คณะกรรมการเห็นว่าวิชาชีพ การทำเครื่องถม ซึ่งเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นเมืองที่สำคัญอันดับหนึ่ง ในเขตการศึกษา ๓ คณะผู้จัดทำได้ไปหาข้อมูลจากวิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นสถาบันการสอนวิชาเครื่องถมแห่งเดียวในประเทศ ในทางภูมิศาสตร์ถึงแม้ว่าจะมีการผลิตกันที่อื่นบ้างก็ตาม ก็ถือว่าเป็นแหล่งแหล่งของนครศรีธรรมราช

นายกสมาคมเครื่องถมและเครื่องเงินไทย ได้กล่าวว่าศิลปะหัตถกรรมเครื่องถม มีความสำคัญต่อศิลปะวัฒนธรรม ตลอดจนทั้งการประกอบอาชีพ จึงนำการทำเครื่องถมมาสอนแก่นักเรียนและผู้สนใจ

ตามความเป็นจริงแล้ว ศิลปะหัตถกรรมมีทุกท้องถิ่น แล้วแต่ท้องถิ่นใดจะประกอบกิจอันใด เพื่อเป็นอาชีพ ดังพระราชนิพนธ์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขออัญเชิญมาดังนี้

อันชาติใดไว้ช่างชำนาญศิลป์
ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเวรญาติ
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโตก
จำเวรญาติพาใจให้สบาย
แม้ผู้ใด ไม่นิยมชมสิ่งงาม
เพราะขาดเครื่องระยับดับรำคาญ

เหมือนนารินไว้โถมประโลมสง่า
เขาจะพากันเย้ยให้อับอาย
ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
อีกร่างกายก็พลอยสุขสราญ
เมื่อถึงยามเศร้าอุราน่าสงสาร
โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ

อันที่จริงในเขตศึกษา ๓ ซึ่งมี สงขลา พัทลุง สุราษฎร์ธานี และชุมพร เรามีศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านหลายอย่าง แต่กาลเวลาเป็นเครื่องตัดสินอนาคต ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ศิลปะหัตถกรรมนั้นสูญไปบ้าง กำเนิดขึ้นใหม่บ้าง ตามแต่ท้องถิ่น เช่น การทอผ้ายกทองซึ่งเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของนครศรีธรรมราช เคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ และก็สูญไปจากนครศรีธรรมราช แต่ก็ไปเกิดขึ้นที่ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยบรรดาครอบครัวที่ทอผ้ายกทองได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่นั้น

ศิลปกรรมอื่น ๆ ที่พอจะนับได้ในเขตศึกษา ๓ ที่สำคัญที่มีคุณค่าทางพาณิชย์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เนื้อเตย ผลิตภัณฑ์จักสานด้วยไม้ไผ่ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์ด้วยกระจูด ผลิตภัณฑ์หนังตะลุง ผลิตภัณฑ์ด้วยหวาย ฯลฯ และยังมีผลิตภัณฑ์การสาธิตงานเลื่อม เป็นกระเป๋าดือ หรือภาชนะซึ่งกำลังมีชื่อเสียงโด่งดังนิยมกันในหมู่นักชื้อสูงทั่วไป แต่ศิลปกรรมประเภทนี้ มีปริมาณผลิตจำกัดเพราะวัสดุที่นำมาผลิตมีน้อย

เท่าที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าในเขตศึกษา ๓ เรามีศิลปะหัตถกรรมหลายอย่างที่จะนำมาเรียนและผลิตเป็นอาชีพได้ แต่ที่สำคัญอันหนึ่งได้แก่ หัตถกรรมเครื่องถม ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน ของนครศรีธรรมราช ที่เรียกว่า ถมนคร ซึ่งกลายเป็นเครื่องถมไทย เป็นสมบัติของชาติไทย

การทำเครื่องถมนี้ ส่วนใหญ่ก็ผลิตกันที่นครศรีธรรมราช คือในตัวเมืองนคร ตามพื้นบ้าน โดยเฉพาะในตัวเมือง มีร้านค้าใหญ่ ๆ หลายร้าน เช่นร้านถมนคร ร้านพิงค์ ร้านเครื่องถม และหลังร้านก็จะเปิดเป็นโรงงานเครื่องถมไปด้วย ภายในร้านจะมีสินค้าเครื่องถมจำหน่ายอยู่ทุกประเภท นับตั้งแต่ราคาถูกที่สุด จนถึงราคาแพงที่สุด ซึ่งปีหนึ่งจะทำรายได้จากการจำหน่ายเครื่องถมปีละมาก ๆ จนกลายเป็นอาชีพหลักของชาวนคร และมีชื่อเสียงไปทั่วโลก ทุกวันจะมีนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ จะมาชมกิจการเครื่องถมเมืองนคร และซื้อไปเป็นที่ระลึก ตามแต่กำลังทรัพย์สิน โดยเฉพาะหน้าร้อนสินค้าทุกชนิดเกือบจะผลิตไม่ทันกับความต้องการของลูกค้า

นอกจากมีร้านค้าของเอกชนผลิตและจำหน่ายแล้ว ยังมีโรงเรียนสอนวิชาช่างรูปพรรณเครื่องถมที่นครด้วย (วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราชวิทยาเขต ๓) ทุก ๆ เดือน จะมีโรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ภายในประเทศ ไปเยี่ยมชมกิจการของโรงเรียน ซึ่งจะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น

ในถิ่นแหล่งผลิต นอกจากนครศรีธรรมราชแล้ว ยังมีแหล่งผลิตในภาคกลางและภาคเหนืออยู่บ้าง แต่ก็ไม่ขึ้นชื่อ เช่นนครศรีธรรมราช ซึ่งชาวนครศรีธรรมราชถือว่า เครื่องถมนคร มีกำเนิดที่นครศรีธรรมราชนั่นเอง และเชื่อว่าของที่เครื่องถมแพร่ไปที่อื่น ก็นับว่าเป็นหลาน หลาน ของ

เครื่องถมนครศรีธรรมราช ชานครจึงพูดได้เต็มปากว่า มีความภูมิใจอย่างที่สุด ที่ได้กำเนิดและ
รักษาไว้ซึ่งเครื่องถม สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย

วัสดุเครื่องมือเครื่องใช้

วัสดุ ผู้ประกอบอาชีพช่างเครื่องถมเงินทอง ส่วนใหญ่จะหาวัสดุได้ในท้องถิ่นที่มีการผลิต
เครื่องถม

เครื่องมือเครื่องใช้

เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ในการทำเครื่องถม

๑. เตาหลอม	๑๐. งานเคลือบ
๒. คีมจับร่อน	๑๑. อ่างน้ำ
๓. ตะเกียงฟู่ (ตะเกียงเป่าแผ่น)	๑๒. ถังน้ำ
๔. เลากำไล	๑๓. ถ้วยโมโร
๕. รวงเท	๑๔. กระดาษทนไฟ
๖. เบ้าหลอม	๑๕. เหล็กเกลี่ยน้ำยาถม
๗. ไม้กวนน้ำยาถม	๑๖. แผ่นเหล็ก
๘. ปากกาจับร่อน	๑๗. เหล็กทาทอง หมายถึง ต้องเป็น ทองแดงหรือเงินที่จะเอามาทาทองได้ ทำเป็นปากแบน ๆ
๙. มือเหล็กลงยาถม	๑๘. ทวายละเอียด

กรรมวิธีการผลิต

กระบวนการทำเครื่องถมนั้นอาจแยกออกได้เป็นศิลปะหัตถกรรม ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

การออกแบบเขียนแบบ

การทำรูปพรรณ คือศิลปะของช่างเงิน ช่างทองนั่นเองที่จะทำรูปทรงสิ่งของต่าง ๆ ให้ได้
สัดส่วนสวยงาม

การแกะสลักวาดลาย เมื่อได้รูปพรรณมาแล้วก็แกะเป็นลวดลายหรือภาพต่าง ๆ ให้อ่อน
ช้อยงดงาม อาจใช้กรรกักตามวิธีการแผนใหม่ก็ได้

การทำถม ได้แก่การลงยาถมบนพื้นที่แกะเป็นร่องหรือราบต่ำบนรูปพรรณสีค่า การยาถม
จะขบลวดลายให้เด่นและงดงาม

การทำเครื่องถม ก็คือการทำที่จะลงยาถมลงบนพื้นเครื่องรูปพรรณที่แกะเป็นลวดลายหรือภาพแล้ว เพื่อให้หน้าย่นมีสีดำนับจับให้ลวดลายหรือภาพของรูปพรรณนั้นเด่นชัดเจชัดขึ้น ซึ่งมีลำดับและกรรมวิธีดังนี้

๑. วิธีทำน้ำยาถม ชั้นแรกช่างจะต้องเตรียมวัสดุที่นำมาทำน้ำยาถม มีโลหะอยู่ ๓ ชนิด คือ ตะกั่วดำ ทองแดง เงิน นำมาหลอมรวมกันให้มีความร้อนประมาณ ๕๐๐°C แล้วชั่งด้วยก้ามกะถันจนเห็นว่าน้ำยานั้นมีสีดำใสไม่มีฟอง แล้วจับเทลงบนรางเททั้ง รกให้เย็นนำไปคหรือปั่น

๒. การทำรูปพรรณ เครื่องถมชนิดนี้โลหะเงินที่จะใช้ต้องมีความบริสุทธิ์ของเนื้อเงินไม่น้อยกว่า ๙๕ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งถือเป็นมาตรฐานสากล ถ้าบริสุทธิ์ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ จะอ่อน รูปทรงอาจบดเบี้ยว ถ้าต่ำกว่า ๙๕ เปอร์เซ็นต์จะตีหมองกล้าง่าย นอกจากนี้การลงยาถมถ้าเนื้อเงินมีส่วนยิ่งน้อยก็ยิ่งทำให้ถมติดยาก อาจกระเทาะหลุดได้ง่าย ถ้าเงินต่ำกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ก็จะไม่ติด

๓. การแกะสลักลวดลาย รูปพรรณที่ได้ทำเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นสำเร็จรูป เช่น ที่เขี่ยบุหรี่ ขัน แหวน ยังมีลักษณะเกลี้ยงยังไม่ปรากฏเป็นลวดลายหรือภาพต่าง ๆ ก็เป็นหน้าที่ของช่างที่จะออกแบบภาพหรือลวดลายลงบนพื้นผิวของผลิตภัณฑ์ด้วยหมึกพิเศษ และแกะสลักด้วยสิ่ว

๔. การลงยาถม รูปพรรณที่แกะสลักลวดลายเรียบร้อยแล้วนำไปเคลือบพื้นด้วยยาถมต่อไป โดยใช้ผงยาถมผสมกับน้ำประสานทองสะอาดให้พอชื้น แล้วใส่ลงบนพื้นรูปพรรณส่วนที่แกะสลักไว้ ใส่จนเต็มล้นและเกลี่ยให้เสมอกันทุกส่วน ใช้ไฟเป่าแห้งลงบนรูปพรรณ เมื่อผงถมได้รับความร้อนสูงจะละลายตัว ไหลเอิบในส่วนลึกของพื้นแกะติดแน่นกับเนื้อ เมื่อยาถมกระจายเต็มจนทั่วทุกส่วนแล้วทิ้งไว้ให้เย็น ต่อไปใช้ตะไบถู ชูคแต่งยาถมที่ไหลเลอะบนส่วนที่ไม่ต้องการออกให้หมด และแต่งผิวให้เรียบด้วยกระดาษทราย จนกระทั่งลายปรากฏชัดขึ้นหมดทุกส่วน และผิวของส่วนถมต้องไม่มีรูหรือจุดที่เรียกว่า "ตามด" หมายถึง ลงน้ำหนักให้เห็นเนื้อเงินที่พื้น ซึ่งเรียกว่า "พื้นขุ่น"

๕. การปรับแต่งรูป ผลิตภัณฑ์ขณะที่ลงยาถมนั้นจะต้องถูกความร้อนสูงเพาอยู่เป็นเวลานานจนกว่าจะเสร็จ แต่ละครังรูปทรงอาจบิดเบี้ยวจากลักษณะเดิมบ้าง เมื่อเสร็จการลงยาถม จำเป็นต้องมีการคบบแต่งให้มีสภาพคงเดิม

๖. การขัดผิว การชุบน้ำยาถม การตะไบน้ำยาถม และการขัดกระดาษทรายเป็นลำดับขั้นตอนหนึ่งของการทำเครื่องถม ส่วนใดที่ไม่สามารถใช้ตะไบ เพราะรูปพรรณเล็ก โค้งหรือในซอกเล็ก ๆ ของรูปพรรณ ก็ให้ใช้วิธีชุบน้ำยาถมโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า เหล็กสามเหลี่ยมปลายแหลม (เหล็กชุดฉาบ) ชุบน้ำยาถมออกเช่นเดียวกับตะไบ

เมื่อชุดน้ำยาออกมาด้วยตะไบหรือชุดด้วยเหล็กสามเหลี่ยม จะสังเกตเห็นว่าตัวลายเด่นชัดขึ้นมา แต่รูปพรรณยังไม่เรียบร้อย ยังหยาบอยู่เพราะมีรอยของตะไบ จำเป็นต้องทำรอยตะไบให้หมดไปโดยวิธีการ ขัดถูด้วยกระดาษทรายชนิดหยาบและละเอียดตามลำดับ

๗. การกวาดเงาขีดเงาเครื่องถม เป็นขั้นตอนต่อจากการขัดถูด้วยตะไบและกระดาษทรายจนผิวหน้ารูปพรรณเรียบมคมดูแล้วเห็นลายเด่นชัด แล้วนำเอาเครื่องถมมากวาดเงา ขัดเงา เพื่อให้ผิวเป็นเงาแวววาว

๗.๑ นำเอาเครื่องถมที่ขัดด้วยกระดาษทรายเรียบร้อยแล้ว ไปแช่ในกรดซัลฟูริกเจือจางทำความสะอาดสะอาดด้วยแปรงลวดแล้วนำไปขัดด้วยลูกประคำตีควายผสมน้ำพอประมาณแล้วเอามาขัดให้แห้ง

๗.๒ นำผ้าสะอาดจุ่มน้ำให้พอเปียก

๗.๓ นำแท่นดินแดงไปขัดถูบนผ้าที่ชุบด้วยน้ำมันก๊าดให้ทั่วผืน

๗.๔ นำผ้าที่ชุบด้วยน้ำมันก๊าดและแท่นดินแดง ไปถูลงบนรูปพรรณให้เกิดความร้อน จะสังเกตเห็นว่าผิวของรูปพรรณมีเงามันแวววาว แล้วนำไปเช็ดด้วยผ้าที่สะอาดอีกครั้งหนึ่ง

การคิดต้นทุนกำไร

ผู้ประกอบการอาชีพไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนึกถึงรายจ่าย ค่าสึกหรอ ค่าแรง เป็นราคาทุนเมื่อผลิตสินค้าสำเร็จแล้ว จำเป็นจะต้องกำหนดราคาขายทั้งราคาขายปลีกและขายส่ง ก็จะต้องทราบกำไรที่ได้รับ แต่สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงให้มากที่สุด ราคาย่อยในท้องตลาดทั่วไป มีฉะนั้นแล้วราคาขายที่กำหนดไว้อาจสูงเกินไป ทำให้จำหน่ายสินค้าไม่ได้ หรือถ้าต่ำไปก็จะทำให้ประสบปัญหาขาดทุน

การตลาด

ก่อนที่จะผลิตเครื่องถมชนิดใดก็ตาม ควรคำนึงถึงความนิยมและความต้องการของตลาดในประเทศและต่างประเทศที่เราจะนำสินค้าออกจำหน่าย เพราะเมื่อสินค้าออกจำหน่ายยังท้องตลาดแล้วก็จะไม่ประสบกับปัญหาการขาดทุน นอกเหนือจากนี้หากผู้ผลิตได้ผลิตสินค้าแปลก ๆ ใหม่ ๆ ออกมา ก็จำเป็นที่จะต้องมีโฆษณาหรือประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบด้วย ไม่เช่นนั้นอาจทำให้สินค้าใหม่ ๆ ที่ผลิตออกมาถึงมือประชาชนช้า

เอกสารอ้างอิง

อนันต์ รัศมี รวมทฤษฎีหัตถกรรม พิมพ์ที่โรงพิมพ์บุญเลิศการพิมพ์

๕๓/๖ ซอยแบริ่ง ต. บางนา อ. พระโขนง กรุงเทพฯ ๖ ๒๕๒๑

นายไสว สุทธิพิทักษ์ เอกสารการบรรยายประวัติศาสตร์ ๒๕-๒๖ มกราคม ๒๕๒๑

นายสมพร เพชรใส หลักสูตรการสอนช่างโลหะรูปพรรณ

วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช วิทยาเขต ๓ ๒๕๑๙

นายประวิทย์ ถิ่นนคร หลักสูตรประมวลการสอนช่างโลหะรูปพรรณ

วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช วิทยาเขต ๓ ๒๕๑๙

เอกสารวิชาที่พระยาสันแผนกเครื่องถม วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช วิทยาเขต ๓

รายนามผู้จัดทำ

เขตการศึกษา ๓

นายไพโรจน์ บุญบรรณ

นายราวุธ บุญเกียรติ

นายสาโรช เทพกุล

นายจักรจรินทร์ รักนาม

นายวิโรจน์ เพ็ชรเจริญ

รายนามคณะกรรมการตรวจสอบการเรียนวิชาอาชีพ หมวดศิลปะและหัตถกรรม

๑.	นายเจนจิตต์	กฤษทลบุตร	ประธาน
๒.	นายบัณฑิต	พลาวังศ์	กรรมการ
๓.	นายสนิท	บุญปลุกษ์	กรรมการ
๔.	นายเบญจะ	สขังกูร	กรรมการ
๕.	นายสุจริต	หิรัญกุล	กรรมการ
๖.	นายสำเร็จ	พันธ์สนิท	กรรมการ
๗.	นายอุทัย	โพธิ์ศรีทอง	กรรมการ
๘.	นายมนัส	ณ เชียงใหม่	กรรมการ
๙.	นายสุธรรม	ศิริรินทร์วรเวทย์	กรรมการ
๑๐.	นายสมทรง	เวียงอำพล	กรรมการ
๑๑.	นางพิศวง	ไพฑูรย์	กรรมการ
๑๒.	นายอุดม	นัชชิต	กรรมการ
๑๓.	นายมานะ	แก้วดี	กรรมการ
๑๔.	นายบุญเลิศ	บุตรขาว	กรรมการ
๑๕.	นายสุวัฒน์	เกสรกุล	กรรมการและเลขานุการ

รายนามคณะกรรมการปรับปรุงการเรียนวิชาอาชีพ

๑.	นางกาญจนา	ตัณญาโชโต	
๒.	นางอารีรัตน์	วัฒนสิน	
๓.	นายกนก	บุญโพธิ์แก้ว	
๔.	ว่าที่ ร.ต. ผ่อง	เทพช่วย	
๕.	นางสายสมร	ยุวนิมิ	
๖.	นางสุภาภรณ์	คำรัตน์	
๗.	นายณรงค์	แก้วสว่าง	
๘.	นายอนก	รัตน์ปิยะภากรณ์	
๙.	ว่าที่ ร.ต. สันทัต	สัตยายุทธ์	เลขานุการ

